

פיזיקה בגובה העיניים

אלקטרוסטטיקה - 1

אלקטרוסטטיקה

אלקטרוסטטיקה הוא ענף בפיזיקה העוסק בהשפעת גופים בעלי מטען חשמלי האחד על השני.

מטען חשמלי - תכונה בסיסית של החומר. כמו: מסה, נפח, מצב צבירה ועוד.

סימון – q / Q

יחידות מידה – c (קולון).

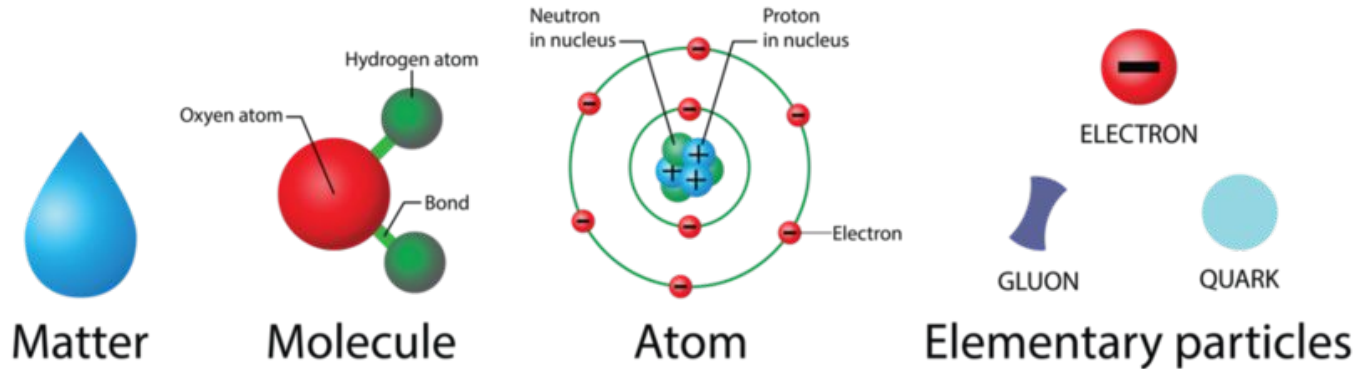
$$mc = 10^{-3} c \quad \mu c = 10^{-6} c \quad nc = 10^{-9} c$$

למטען החשמלי ערך מספרי והוא יכול להיות חיובי/שלילי.

כדי להבין מי משפיע על המטען החשמלי נלמד ממה מורכב כל חומר בטבע.

הרכב החומר בטבע

The structure of matter

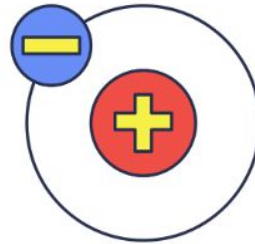
אטום הוא יחידת היסוד של החומר, במרכזו גרעין, המכיל פרוטונים ונויטרונים, ומקיפים אותו אלקטרונים.

הפרוטונים והאלקטרונים

הפרוטונים והאלקטרונים הם המחזיקים בתכונה המיוחדת של "מטען חשמלי".

מטען חשמלי של פרוטון - $q_p = 1.6 \cdot 10^{-19} \text{C}$.

מטען חשמלי של אלקטרון - $q_e = -1.6 \cdot 10^{-19} \text{C}$.

- גודל המטען של הפרוטון והאלקטרון זהה אבל הסימן שונה, פרוטון חיובי אלקטרון שלילי.

מטען חשמלי של גוף

כל גוף בטבע מורכב מכמות של פרוטונים ואלקטרונים.

מטען חשמלי - כמות הפרוטונים $\times$ מטען של פרוטון + כמות האלקטרונים $\times$ מטען של אלקטרון

נוסחה:

$$q = X_p \cdot q_p + X_e \cdot q_e$$

$$q = X_p \cdot 1.6 \cdot 10^{-19} + X_e \cdot (-1.6 \cdot 10^{-19})$$

פרמטרים:

- X_p = כמות הפרוטונים
- $q_p = 1.6 \cdot 10^{-19}$ = מטען פרוטון
- X_e = כמות האלקטרונים
- $q_e = -1.6 \cdot 10^{-19}$ = מטען אלקטרון

יחידות מידה - C

דוגמאות:

$$q = X_{\square} \cdot 1.6 \cdot 10^{-19} + X_e \cdot (-1.6 \cdot 10^{-19})$$

1. בכדור יש $5 \cdot 10^{20}$ פרוטונים ו- $1.875 \cdot 10^{20}$ אלקטרונים. חשב את מטען הכדור.

$$X_{\square} = 5 \cdot 10^{20}, X_e = 1.875 \cdot 10^{20}$$

$$q = 5 \cdot 10^{20} \cdot 1.6 \cdot 10^{-19} + 1.875 \cdot 10^{20} \cdot (-1.6 \cdot 10^{-19})$$

$$q = 50c$$

2. בגוף יש $2 \cdot 10^{20}$ פרוטונים ו- $8.25 \cdot 10^{20}$ אלקטרונים, חשב את מטען הגוף.

$$X_{\square} = 2 \cdot 10^{20}, X_e = 8.25 \cdot 10^{20}$$

$$q = 2 \cdot 10^{20} \cdot 1.6 \cdot 10^{-19} + 8.25 \cdot 10^{20} \cdot (-1.6 \cdot 10^{-19})$$

$$q = -100c$$

3. בכדור יש $3 \cdot 10^{20}$ פרוטונים ו- $3 \cdot 10^{20}$ אלקטרונים. חשב את מטען הכדור.

$$X_{\square} = 3 \cdot 10^{20}, X_e = 3 \cdot 10^{20}$$

$$q = 3 \cdot 10^{20} \cdot 1.6 \cdot 10^{-19} + 3 \cdot 10^{20} \cdot (-1.6 \cdot 10^{-19})$$

$$q = 0$$

מטען חשמלי של גוף - המשך...

פיתוח הנוסחה:

$$q = X_{\square} \cdot 1.6 \cdot 10^{-19} + X_e \cdot (-1.6 \cdot 10^{-19})$$

$$q = 1.6 \cdot 10^{-19} (X_{\square} - X_e)$$

• מטען חשמלי של גוף שווה להפרש בין כמות הפרוטונים לאלקטרונים כפול $1.6 \cdot 10^{-19}$

מטען חיובי - $X_{\square} > X_e$

מטען שלילי - $X_{\square} < X_e$

מטען ניטרלי (0) - $X_{\square} = X_e$

שימו

לא חייב לדעת את כמות האלקטרונים והפרוטונים בגוף אלא רק את ההפרש ביניהם.

האם אפשר לשנות את מטען הגוף ?

בוודאי, אך חשוב לדעת:

כמות הפרוטונים שיש לגוף היא קבועה ולא ניתנת לשינוי! כדי לשנות את המ"ח נשנה את כמות האלקטרונים.

- אם נרצה להקטין את המ"ח בגוף נוסיף אלקטרונים, כאשר נרצה להעלות נוריד אלקטרונים.

נוסחה לשינוי כמות האלקטרונים:

$$X_e = \frac{\Delta q}{-1.6 \cdot 10^{-19}} = \frac{q - q_0}{-1.6 \cdot 10^{-19}}$$

פרמטרים:

q - מטען סופי [c]

q_0 - מטען התחלתי [c]

$$q = q_0 - 1.6 \cdot 10^{-19} X_e$$

- אם X_e חיובי ז"א שצריך להוסיף אלקטרונים, ואם הוא שלילי צריך להוריד.

דוגמאות:

1. כמה אלקטרונים יש להוסיף לגוף ניטרלי כדי שיהיה בעל מטען של $q = -4 \cdot 10^{-17} \text{C}$.

$$q_0 = 0, q = -4 \cdot 10^{-17} \text{C}$$

$$X_e = ?$$

$$X_e = \Delta q / (-1.6 \cdot 10^{-19})$$

$$X_e = (-4 \cdot 10^{-17} - 0) / (-1.6 \cdot 10^{-19}) = 250$$

$$X_e = 250$$

2. מכדור ברזל שמטענו $Q = 10^{18} \text{C}$ הורידו כמות של $6.875 \cdot 10^{28}$ אלקטרונים, חשב את מטענו הסופי.

$$Q_0 = 10^{18} \text{C} = 10^{18} \cdot 10^{-9} = 10^9 \text{C}, X_e = -6.875 \cdot 10^{28}$$

$$Q = ?$$

$$Q = Q_0 - 1.6 \cdot 10^{-19} X_e$$

$$Q = 10^9 - 1.6 \cdot 10^{-19} \cdot (-6.875 \cdot 10^{28}) = 1.2 \cdot 10^{10}$$

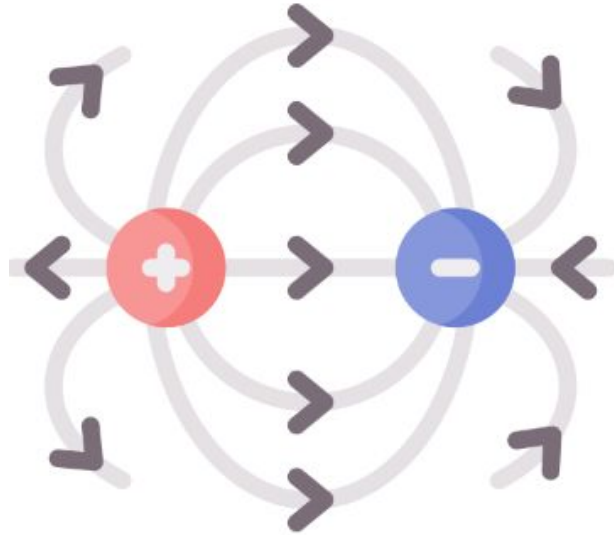
$$Q = 1.2 \cdot 10^{10} \text{C}$$

סיכום:

חומר מוליך - חומר שהאלקטרונים בו יכולים לנוע בחופשיות (מ"ח יכול להשתנות).
חומר מבודד\לא מוליך - חומר שהאלקטרונים בו לא יכולים לנוע בחופשיות. ניטרלי ($q = 0$).

אלקטרון	פרוטון	
e	p	אות
q_e	q_p	סימול מטען
$ q_e = 1.6 * 10^{-19}$	$ q_p = 1.6 * 10^{-19}$	גודל המטען
-	+	סימן המטען
$q_e = -1.6 * 10^{-19} \text{ c}$	$q_p = 1.6 * 10^{-19} \text{ c}$	מטען
$m_e = 9.11 * 10^{-31} \text{ kg}$	$m_p = 1.67 * 10^{-27} \text{ kg}$	מסה
יכול לנוע	לא יכול לנוע	תנועה במוליך חשמלי

שדה חשמלי (E)

שדה חשמלי (E)

הגדרה - שדה חשמלי הוא ההשפעה על הנקודות במרחב כתוצאה ממטענים חשמליים.

סימון - E

נוסחה (גודל שדה חשמלי סביב מטען נקודתי): $E = \frac{kq}{r^2}$

פרמטרים:

• $k = 9 \cdot 10^9$ - קבוע קולון $[Nm^2/c^2]$

• q - המטען החשמלי של הגוף $[c]$

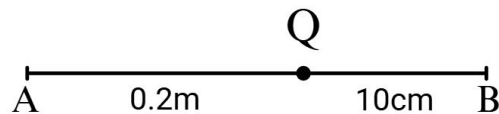
• r - המרחק של המטען מנקודה במרחב $[m]$

יחידות מידה - N/c

בנוסחה נציב תמיד את הגודל של q (סימן חיובי).

דוגמה 1:

מטען $Q = 2 \cdot 10^{-9} \text{C}$ מונח על ציר אופקי, משני צידיו נמצאות נקודות A, B. המרחק שלהם מהמטען מתואר באיור שלפניך.

$$Q = 2 \cdot 10^{-9} \text{C}, r_A = 0.2 \text{m}, r_B = 10 \text{cm} = 10/100 = 0.1 \text{m}$$

$$E_A = ?$$

$$E = kq/r^2$$

$$E_A = (9 \cdot 10^9 \cdot 2 \cdot 10^{-9}) / (0.2^2) = 450$$

$$E_A = 450 \text{N/C}$$

א. חשב את השדה החשמלי בנקודה A.

$$E_B = ?$$

$$E = kq/r^2$$

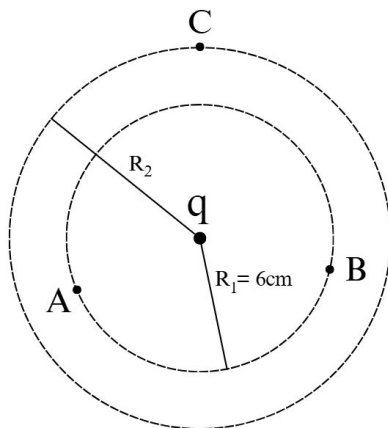
$$E_B = (9 \cdot 10^9 \cdot 2 \cdot 10^{-9}) / (0.1^2) = 1800$$

$$E_B = 1800 \text{N/C}$$

ב. חשב את השדה החשמלי בנקודה B.

דוגמה 2:

מטען $q = -4.5 \mu\text{C}$ במרכזם של 2 מעגלים. נקודות A, B נמצאות על המעגל בעל הרדיוס הקטן $R_1 = 6\text{cm}$ ונקודה C יושבת על המעגל הגדול שרדיוסו R_2 .

$$q = -4.5 \mu\text{C} = -4.5 \cdot 10^{-6} \text{C}, R_1 = 6\text{cm} = 0.06\text{m}$$

$$E_A = ?$$

$$E = kq/r^2$$

$$E_A = (9 \cdot 10^9 \cdot 4.5 \cdot 10^{-6}) / (0.06^2) = 11.25 \cdot 10^6$$

$$E_A = 11.25 \cdot 10^6 \text{N/C}$$

א. חשב את השדה החשמלי בנקודה A.

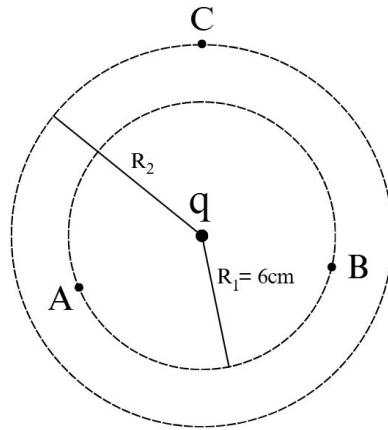
ב. קבע ללא חישוב, האם גודל השדה החשמלי בנקודה B זהה לגודל בנקודה A. הסבר.

משום שהמרחק שלהם מהמטען הוא זהה (נמצאים שניהם על אותו המעגל) הנוסחה שתתקבל תהיה זהה. אותו: q, k, r .

דוגמה 2 - המשך...

ידוע, כי השדה החשמלי בנקודה C הוא בעוצמה של $7.2 \cdot 10^6$.

ג. חשב את רדיוס המעגל הגדול R_2 .

$$E_c = 7.2 \cdot 10^6 \text{ N/m}$$

$$R_2 = ?$$

$$R_2 = rc$$

$$E_c = kq/rc^2$$

$$7.2 \cdot 10^6 = (9 \cdot 10^9 \cdot 4.5 \cdot 10^{-6})/rc^2$$

$$7.2 \cdot 10^6 = 40500/rc^2$$

$$rc^2 = 40500/7.2 \cdot 10^6$$

$$rc^2 = 5.625 \cdot 10^{-3}$$

$$rc = 0.075 \text{ m}$$

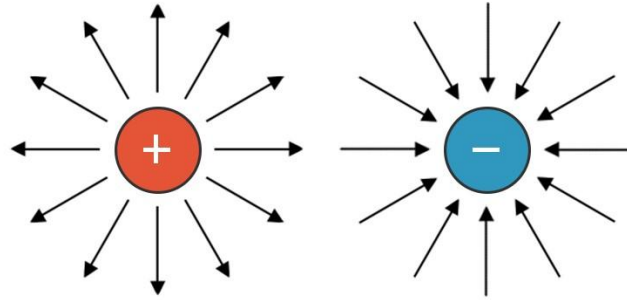
$$R_2 = 0.075 \text{ m}$$

✓

כיוון השדה החשמלי

השדה החשמלי הוא וקטור - גודל וכיוון.

כיוון השדה תלוי בסימן המטען ומיקום הנקודה.

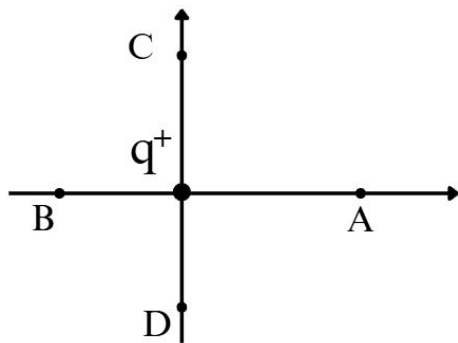
מטען חיובי: קווי השדה יוצאים מהמטען (מתפרסים החוצה)

מטען שלילי: קווי השדה נכנסים למטען (מתכנסים פנימה)

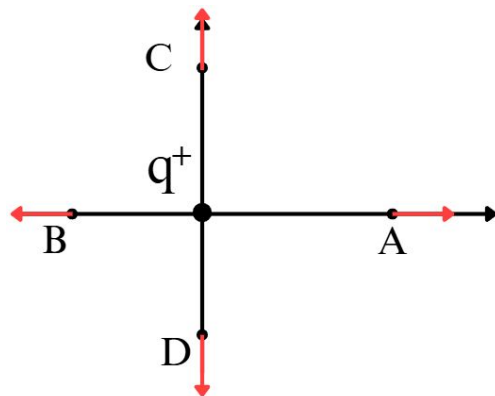
קו שדה חשמלי - קו דמיוני שכיוונו בכל נקודה זהה לכיוון וקטור השדה החשמלי באותה נקודה.

דוגמה:

מניחים מטען חשמלי $q > 0$ בראשית הצירים כאשר סביבו יש 4 נקודות.

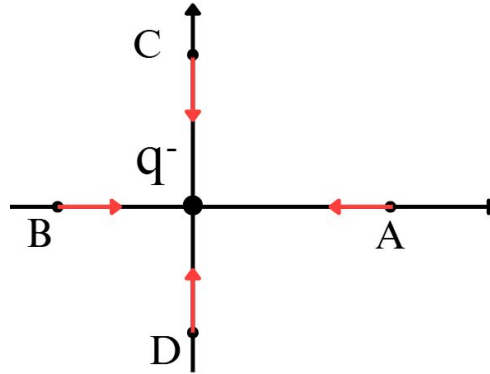
א. קבע את כיוון השדה החשמלי עבור כל נקודה A, B, C, D.

דוגמה - המשך...

ב. אילו נשנה את סימן המטען כיצד ישתנה כיוון השדה בכל אחת מהנקודות A, B, C, D.

כיוון השדה בכל נקודה יתהפך:

כלל: במטען חיובי קווי השדה בכל נקודה יפנו נגד המטען, במטען שלילי לכיוון המטען.

סד"פ לדינמיקה (חלקי)

א. תרשים כוחות - נשרטט את המסה עם כל הכוחות הפועלים עליה.

ב. צירים - נצייר את ציר ה- x, y של הגוף, ציר ה- x תמיד מקביל למשטח וציר ה- y מאונך אליו.

ג. לפרק כוחות באלכסון - לפי הסדר פעולות שלמדנו.

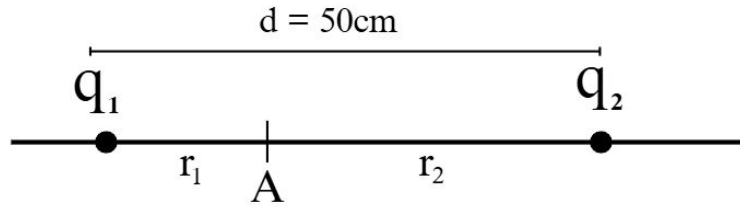
ד. כיוון חיובי - לכל ציר נקבע צד חיובי.

ה. משוואת כוחות - בכל ציר הכוחות בכיוון החיובי פחות הכוחות בכיוון השלילי שווים ל- $am\0$.

• הקשר בין שדה חשמלי וכוחות מאוד דומה משום שמדובר בפעולות וקטוריות.

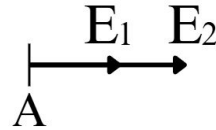
דוגמה 1:

על ציר אופקי ממוקמים שני מטענים נקודתיים: $q_1 = 2 \cdot 10^{-7} \text{C}$ ו- $q_2 = -50 \cdot 10^{-8} \text{C}$. המרחק בין המטענים הוא $d = 50 \text{cm}$. נקודה A ממוקמת על הציר בין שני המטענים, במרחק r_1 מהמטען q_1 ובמרחק r_2 מהמטען q_2 . ימינה מוגדר ככיוון החיובי.

$$q_1 = 2 \cdot 10^{-7} \text{C}, q_2 = -50 \cdot 10^{-8} \text{C}, d = 50 \text{cm}$$

א. שרטט את תרשים השדות החשמליים בנקודה A.

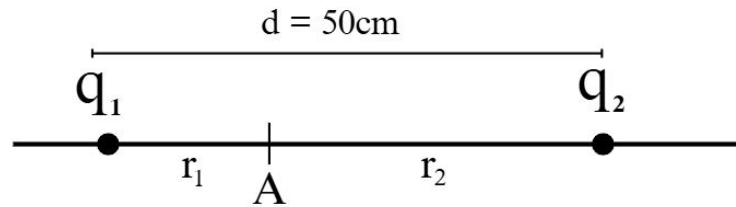

מטען q_1 (חיובי) - קווי שדה יוצאים $\leftarrow E_1$ כיוון ימין
מטען q_2 (שלילי) - קווי שדה נכנסים $\leftarrow E_2$ כיוון ימין
בנקודה A: שני הוקטורים בכיוון ימין

דוגמה 1 - המשך...

נתון: $r_1 = 0.15\text{m}$

ב. חשב את גודל וכיוון השדה החשמלי השקול בנקודה A.

$$r_1 = 0.15\text{m}$$

$$E_A = ?$$

$$E_A = E_1 + E_2$$

$$E_A = kq_1/r_1^2 + kq_2/r_2^2$$

$$r_2 = ?$$

$$r_2 = d - r_1$$

$$r_2 = 0.5 - 0.15$$

$$r_2 = 0.35\text{m}$$

$$E_A = (9 \cdot 10^9 \cdot 2 \cdot 10^{-7}) / (0.15)^2 + (9 \cdot 10^9 \cdot 50 \cdot 10^{-8}) / (0.35)^2$$

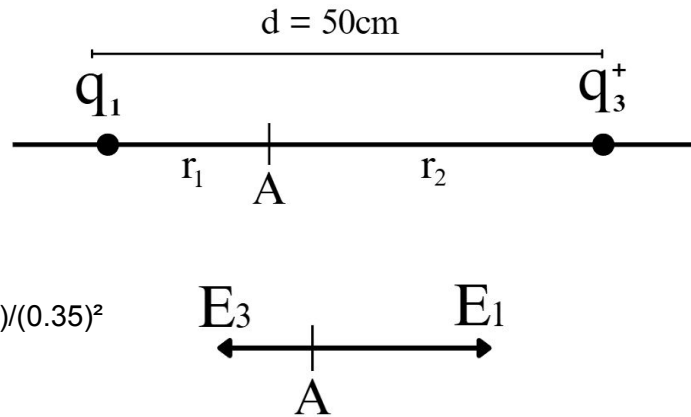
$$E_A = 80000 + 36734 = 116,734$$

$$E_A = 116,734\text{N/c}$$

ימינה

דוגמה 1 - המשך...

ג. במצב אחר, החליפו את מטען q_2 במטען q_3 שגודל מטענו זהה אך סימנו הפוך. חשב את השדה החשמלי השקול בנקודה A (גודל וכיוון) במצב החדש.

$$q_3 = 50 \cdot 10^{-8} \text{C}$$

$$E = ?$$

$$E = E_1 - E_3$$

$$E = kq_1/r_1^2 - kq_3/r_2^2$$

$$E = (9 \cdot 10^9 \cdot 2 \cdot 10^{-7}) / (0.15)^2 - (9 \cdot 10^9 \cdot 50 \cdot 10^{-8}) / (0.35)^2$$

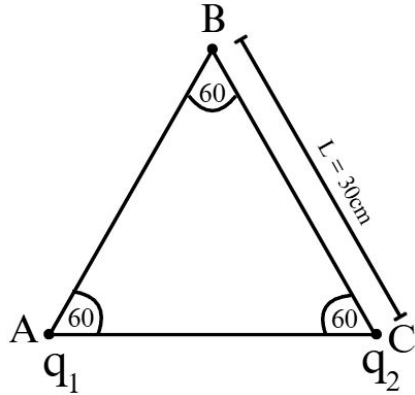
$$E = 80000 - 36734$$

$$E = 43266 \text{ N/C}$$

.ימינה

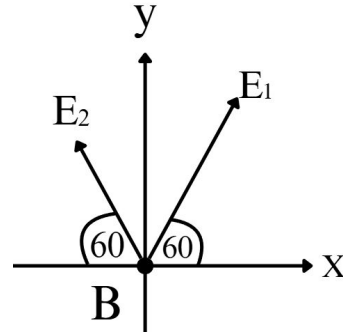
דוגמה 2:

נתון משולש שווה צלעות ABC שאחת מצלעותיו באורך של $L = 30\text{cm}$. ב-2 מקודקודי המשולש ממוקמים מטענים נקודתיים: בקודקוד A מטען $q_1 = 3 \cdot 10^{-9}\text{C}$ ובקודקוד C מטען $q_2 = 24 \cdot 10^{-10}\text{C}$.

$$q_1 = 3 \cdot 10^{-9}\text{C}, q_2 = 24 \cdot 10^{-10}\text{C}, L = 30\text{cm} = 0.3\text{m}$$

א. שרטט את תרשים השדות החשמליים בנקודה B.

דוגמה 2 - המשך...

ב. חשב את השדה החשמלי השקול (גודל וכיוון) בנקודה B.

$$E_B = ?$$

$$E_T = \sqrt{E_x^2 + E_y^2}$$

$$\alpha = \tan^{-1}(|E_y/E_x|)$$

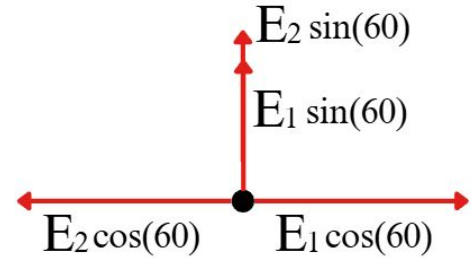
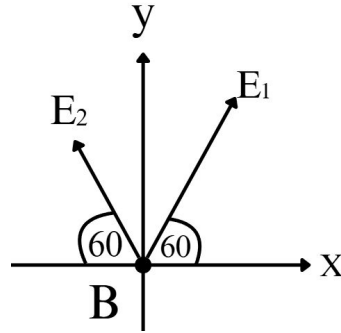
$$E_x = ?$$

$$E_x = E_1 \cos(60) - E_2 \cos(60)$$

$$E_x = kq_1/r^2 \cdot \cos(60) - kq_2/r^2 \cdot \cos(60)$$

$$E_x = (9 \cdot 10^9 \cdot 3 \cdot 10^{-9}) / (0.3)^2 \cdot 0.5 - (9 \cdot 10^9 \cdot 24 \cdot 10^{-10}) / (0.3)^2 \cdot 0.5 = 30$$

$$E_x = 30 \text{ N/c}$$

דוגמה 2 - המשך...

$$E_y = ?$$

$$E_y = E_1 \sin(60) + E_2 \sin(60)$$

$$E_y = kq_1/r^2 \cdot \sin(60) + kq_2/r^2 \cdot \sin(60)$$

$$E_y = (9 \cdot 10^9 \cdot 3 \cdot 10^{-9}) / (0.3)^2 \cdot 0.866 + (9 \cdot 10^9 \cdot 24 \cdot 10^{-10}) / (0.3)^2 \cdot 0.866 = 467.6$$

$$E_y = 467.6 \text{ N/C}$$

$$E_T = ?$$

$$E_T = \sqrt{E_x^2 + E_y^2}$$

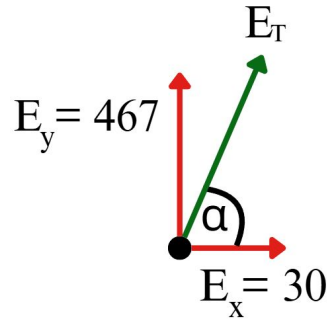
$$E_B = \sqrt{30^2 + 467.6^2} = 468.6$$

$$E_B = 468.6 \text{ N/C}$$

$$\alpha = \tan^{-1}(|E_y/E_x|)$$

$$\alpha = \tan^{-1}(|468.6/30|) = 86.32$$

$$\alpha = 86^\circ$$

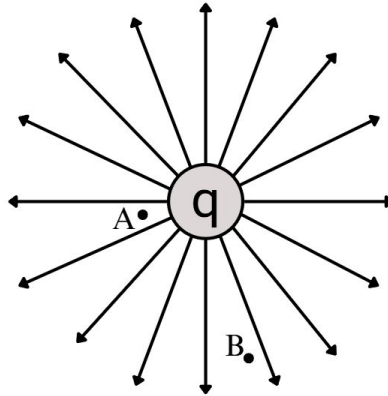

השדה החשמלי השקול הוא בעוצמה של 468.6 בזווית של 86° מעל ציר ה-X בכיוון החיובי.

מאפייני - קווי שדה חשמלי

1. כיוון - כיוון קווי השדה ככיוון השדה החשמלי.

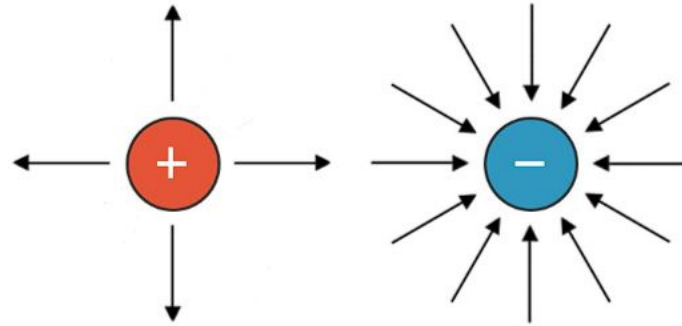
2. צפיפות - ככל שקווי השדה צפופים יותר ז"א שהשדה החשמלי באותה נקודה גדול יותר.

צפיפות הקווים בנקודה A גדולה מנקודה B ולכן: $E_A > E_B$

מאפייני - קווי שדה חשמלי

3. פרופורציה - בשאלות עם 2 מטענים ומעלה, כמות קווי השדה פרופורציונלית למטען.

הסבר: לפי התרשים, למטען החיובי נכנסים 4 קווי שדה ולמטען השלילי יוצאים 12 קווי שדה, פי 3 יותר. לכן גודל המטען השלילי גדול פי 3.

סוף שיעור 1

עכשיו לתרגל את שיעורי הבית, תודה רבה שהקשבתם לי ולהתראות. 🙌

